

розширення можливостей підготовки, підвищення кваліфікації за межами підприємства; надання всім бажаючим можливості працювати неповний робочий день чи тиждень);

- впровадити заходи щодо створення додаткових робочих місць за рахунок збільшення коефіцієнта змінності, розвитку трудомістких непрофільних видів виробництва; виконання власними силами обсягів робіт і послуг, які передавались іншим підприємствам за договорами; створення виробничих одиниць, філій, цехів випуску товарів народного споживання.

Ослаблення ролі державного регулювання підготовки кваліфікованої робочої сили через систему професійно-технічного навчання та перепідготовки вивільнюваної значної частини робочої сили, підвищення вимог до гнучкості робочої сили, підвищення значимості процесів зміни праці й відповідно орієнтація підприємств на задоволення потреб у кваліфікованій робочій силі за рахунок власних працівників вимагає створення відповідної системи гнучкої кадрової політики щодо використання робочої сили на кожному підприємстві.

Ефективне управління зайнятістю населення вимагає подальшого вдосконалення нормативно-правових механізмів її регулювання (удосконалення соціального законодавства, розроблення і доповнення існуючих законодавчих та нормативних актів про працю і заробітну плату, соціальний захист, соціальне партнерство, перегляд соціальних гарантій).

Котенко Т. М.
Кіровоградський державний технічний університет

ПІДВИЩЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ: ШЛЯХ ДО ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ЇХ ЖИТТЯ

Коли розглядаються проблеми якості життя, не можна уникнути комплексу питань, пов'язаних із засадами та механізмами соціальної політики. А це, у свою чергу, потребує розгляду надзвичайно важливого і необхідного при аналізі соціальних процесів питання стосовно співвідношення соціальної політики й економічної політики, їхніх взаємозв'язків і взаємодії.

При цьому важливо наголосити, що по суті ця проблема далеко виходить за межі не лише вивчення кореляції економічних і соціальних показників, але й навіть ґрунтового аналізу взаємодії

економічних і соціальних механізмів. Справа в тому, що проблема взаємозв'язку економічної сфери і соціального життя набагато глибша. Економічна діяльність, економічна поведінка людей — це частина громадського життя, елемент соціальних відносин у суспільстві, частина соціальних процесів. Таким чином, економіка існує усередині соціального життя, а економічна політика входить по суті в соціальну політику як її особливий елемент.

Цей момент є принципово важливим з точки зору методології, а відтак — і методики дослідження проблеми якості життя. Економічну поведінку, трудову діяльність, яка справедливо характеризується як головна сфера життєдіяльності людини, методологічно помилково виводили за межі категорії «якість життя». Це було рівнозначно розгляду трудової діяльності і того періоду, коли людина перебуває на роботі, як таких, що взагалі відмежовані від процесу «життя», «випадають» з нього.

До речі, сказане повністю відноситься і до проблеми рівня життя, дослідники якої вже традиційно обходять увагою сферу безпосередньої трудової діяльності. Умови і характер праці (безпека, екологія, зміст праці тощо) можуть бути додатним чи від'ємним елементом до комплексу оціночних показників рівня життя, а за певних обставин можуть взагалі нівелювати його високу оцінку.

Наприклад, робота у шкідливих умовах, які з часом вплинуть на стан здоров'я і тривалість життя, навіть якщо така робота «компенсується» високими показниками грошових доходів і особистого споживання, при оцінюванні рівня життя потребує врахування з відповідним понижуючим коефіцієнтом. В іншому разі висновки щодо високого рівня життя, хоча формально (за традиційними формулами розрахунків) і можуть мати вигляд обґрунтованих, по суті, з урахуванням всього комплексу обставин життя, будуть глибоко помилковими.

Проте і дотепер, як відомо, у практичних дослідженнях і наукових рекомендаціях з питань соціальної політики домінує економічний редукціонізм. Суть його полягає в тому, що складні явища життя людини і суспільства зводяться до достатньо спрощених економічних формул і законів, а економічні теорії стають концептуальною основою регулювання багатьма сферами його життя.

Звичайно, економіка повинна забезпечувати ресурсами і суспільство взагалі, і соціальну політику зокрема. Проте саме соціальна політика, якщо користуватися цим терміном, визначає численні напрямки економічної політики, критерії її оцінки, її основні обмеження, інфраструктуру економіки, не кажучи вже про те, що саме соціальні процеси в широкому розумінні відіграють основ-

ну стимулюючу роль в економіці. Незаперечним залишається той факт, що в основі економіки лежать реальні людські потреби, які породжують мотивацію до праці, формують споживчі пріоритети, а відповідно до цього — і пріоритетні сфери виробництва і напрями руху капіталів. Іншими словами, саме соціальні механізми економіки визначають зміст економічного життя і спрямованість економічної діяльності.

У повсякденній реальності можна знайти безліч конкретних доказів ролі соціальних чинників, що визначають як суть тих або інших окремих економічних зрушень, так і загальну логіку економічного розвитку. Зокрема, існуюча криза процесу здійснення ринкових реформ в Україні, як і в більшості постсоціалістичних країн, значною мірою пов'язана із тим, що, незважаючи на наявність традиційних атрибутів ринкової економіки, у тому числі й ринку праці, по суті цей феномен не існує у розвиненому вигляді.

Звичайно, ті відносини, що склалися у сфері купівлі-продажу робочої сили, мало чим нагадують колишні, які існували в умовах планово-командної економіки. Разом із тим той ринок праці, що сформувався на цей час, у значній своїй частині залишається «диким», майже не регульованим, у його механізм лише частково вмонтовані необхідні соціально-захисні функції. Це особливо помітно у сфері тіньової економіки, де взагалі немає ніяких регуляторів по жодній з проблем трудових стосунків, починаючи від оплати праці і закінчуючи соціальним захистом.

Значною мірою саме відсутність цивілізованого ринку праці є причиною того, що на сьогоднішній день наша економіка за всіх зовнішніх, формальних ознак її як ринкової, залишається схильною до сильного впливу багатьох чинників, що склалися при колишній економічній і політичній системі, не говорячи вже про чинники кримінального характеру.

Ще один приклад, що стосується ролі заробітної плати. В усьому світі заробітна плата не збігається за обсягом із сукупними доходами населення, і це цілком зрозуміло. Але важко знайти інші країни, в яких би, як в Україні, питома вага заробітної плати в доходах населення дорівнювала лише близько 50 %. Інакше кажучи, не заробітна плата становить сучасну економічну основу індивідуального (сімейного) життя в Україні, і не заробітна плата, а інші джерела і механізми одержання доходів виступають сьогодні матеріальною основою задоволення потреб домашніх господарств. Отже, мотиваційний механізм економічної діяльності зазнав суттєвих деформацій, що не могло не вплинути на затяжний характер кризових економічних процесів в Україні.

Також ніде у світі немає такої низької частки фонду оплати праці в кінцевій ціні продукту, як у нас — 7—12 %. Це цілком неприпустимо, коли, навіть з урахуванням достатньо високих соціальних виплат, фонд оплати праці і виплати в позабюджетні соціальні фонди становлять тільки 15 % у кінцевій ціні продукту. Для будь-якої розвиненої країни мінімум — це 60—70 %. Зрозуміло, що при подібному співвідношенні рівень життя в нас далеко не відповідає рівню життя в розвинутих країнах.

Інший приклад — це соціальні інвестиції. Життєздатна економіка в будь-якій країні не може існувати за рахунок переважно зовнішніх інвестицій. У будь-якій економіці повинен існувати внутрішній саморегулюючий механізм нагромадження засобів для розширеного відтворення, для економічного зростання. Основа основ цього механізму — платоспроможний споживчий попит населення. Для цього в населення повинні бути доходи, гроші. Добре відомо, що гроші населення — основне джерело розвитку нормально функціонуючої економіки.

На руках у населення України, за різними оцінками, знаходиться від 55 до 70 млрд. грн. валютних коштів (у перерахунку за курсом долара США), і крім того, поза банками обертається щомісячно від 10 до 12 млрд грн. (грошовий агрегат M0). Це значна маса грошових коштів: якщо взяти до уваги, що обсяги інвестицій в основний капітал, розраховані кумулятивно з початку року, становили за 2000 рік 19,5 млрд грн., то вона виявляється у 3,5 — 4 рази більшою [1].

Проте механізми залучення коштів населення для інвестицій у виробництво поки що практично відсутні. Як наслідок — доходи і заощадження населення лише частково осідають на депозитних рахунках комерційних банків, звідки також частково і опосередковано, через канали довгострокових кредитів, надходять у сферу інвестиційної діяльності.

Якщо враховувати: по-перше, загальний обсяг депозитів населення у національній та іноземній валюті на рахунках комерційних банків (на початок 2001 року ця сума становила 6,6 млрд грн.); по-друге, питому вагу довгострокових кредитів у загальних обсягах кредитування; а також, по-третє, співвідношення сум депозитів до запитання та строкових депозитів (якими реально можуть оперувати комерційні банки при наданні довгострокових кредитів), то реальний внесок населення в інвестування економіки України може оцінюватись щонайбільше у 900 млн грн., що становить лише 4,6 % від загального обсягу інвестицій в основний капітал, здійснених протягом 2000 року. А порівняно із сукупною масою коштів, що є у розпорядженні населення, інвестиційний внесок взагалі становить лише один відсоток.

Таким чином, саме соціальні чинники, що виникли внаслідок відсутності сильної соціальної політики, зокрема такі, як недовіра населення до банківської сфери, пріоритет прямого (минаючи механізми суспільного розподілу капіталу) інвестування у власний життєвий простір, зосередження на забезпеченні процесів відтворення власного (сімейного) добробуту, блокували інвестиційну активність населення і негативно вплинули на можливості акумуляції інвестиційних ресурсів, необхідних для економічного розвитку. В результаті дії зазначеного комплексу соціальних чинників сформувалась надмірна залежність України від зовнішніх інвестицій і надання допомоги з боку міжнародних фінансових організацій.

Безперечно, управлінським структурам потрібно більш серйозно зайнятися проблемою продуктивної зайнятості населення України як основою будь-якої розвиненої ринкової економіки. Для цього в умовах кризи робочих місць і зростаючого рівня безробіття вкрай необхідно створити розгалужену систему громадських робіт, активно створювати транзитні робочі місця.

Але це — той мінімум, що визначається нагальністю і гостротою проблеми зайнятості. Взагалі ж, якщо мати на увазі середньострокову перспективу, для вирішення цієї проблеми потрібен новий підхід. Традиційний підхід полягає в тому, щоб наявні кошти вкладати в створення тих робочих місць, де вони швидше обертаються, тобто де можна швидше одержати віддачу. Наприклад, у легку, харчову промисловість, зв'язок, сферу торгівлі тощо.

Проте таке спрямування інвестиційної політики не враховує інтересів політики соціальної. Насамперед потреби соціальної сфери актуалізують вимоги щодо мультиплікаційного ефекту інвестицій, пов'язаного з виникненням і поширенням попиту на продукцію суміжних галузей по всьому ланцюжку кооперативних зв'язків, та відповідним збільшенням попиту на робочу силу.

В умовах кризи принципово важливо вкладати кошти не за критерієм їх швидкої окупності, а в ті робочі місця, за створенням яких піде максимальний ланцюжок сполучених робочих місць. Адже можна вкласти інвестиції так, що вони будуть працювати тільки на один виробничий цикл, а можна так, що вони потягнуть за собою розгалуження і поглиблення виробничих зв'язків у широкому сегменті економіки.

Так, наприклад, відомо, що за одним робочим місцем у сфері будівництва стоїть близько сорока сполучених робочих місць, у той час, як інвестиції, наприклад, у кондитерське виробництво створюють додатковий попит на імпортне обладнання, каву, какао, барвники, що не виробляються в Україні. Така політика інвесту-

вання, хоча і сприяє зростанню обсягу виробленого валового продукту, з точки зору соціальних процесів та їх впливу на економічну сферу є малоперспективною. Втрати у сфері зайнятості, доходів населення, гальмування процесів зростання платоспроможного споживчого попиту та попиту у виробничій сфері мають широке коло негативних соціальних та економічних наслідків, які не компенсуються зростанням валових, кількісних макропоказників економічного розвитку.

Зрозуміло, соціальні чинники не можуть використовуватися без врахування ефективності витрат у соціальній сфері і можливостей економіки. І тут резерв, можливо навіть головний, — наведення порядку в напрямках і обсягах витрат на соціальні цілі. Часто саме відсутність елементарного порядку змушує витрачати обмежені фінансові ресурси не за призначенням або явно нерационально. Зокрема, дуже невисоким залишається рівень організації асигнувань на соціальні потреби — від їхнього виділення до використання.

Вирішення проблеми ефективності витрат у соціальній сфері насамперед потребує побудови жорсткої ієрархії цілей і визначення пріоритетів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Моніторинг макроекономічних та галузевих показників. — К.: Міністерство економіки України. — Випуск № 9, січень 2001 р. — С. 62, 87.
2. Бюлетень Національного банку України. — 2000. — № 11. — С. 64.

Купець О. В., аспірант
НаУКМА

ЕФЕКТИВНІСТЬ АКТИВНОЇ ПОЛІТИКИ НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

Формування ринку праці в Україні розпочалося водночас із прийняттям заходів, що забезпечують його функціонування. По-перше, було прийнято ряд законів і законодавчих актів, що регулюють зайнятість населення, найголовнішим з яких є Закон України «Про зайнятість населення» [1]. По-друге, була створена Державна служба зайнятості для реалізації державної політики зайнятості та забезпечення громадянам відповідних гарантій на